

Владиминова, Ю., докторант

България, София, Софийски университет „Св. Климент Охридски“,
Философски факултет, Катедра „Библиотекознание, научна
информация и културна политика“

ДЪРЖАВЕН СОЦИАЛИЗЪМ И ЖЕНСКА ЕМАНЦИПАЦИЯ: ПРИМЕРЪТ СЪС СПИСАНИЕ „ЖЕНАТА ДНЕС“

Естетическата риторика и визуалните послания на кориците на списанието (1945–1989)

Анотация. Докладът се занимава с естетическите послания на най-дълго съществуващото женско списание „Жената днес“ и начина, по който образите в неговия дизайн променят и идеологическите линии в редакторската политика. Списанието е обръщало внимание на проблеми, свързани с женската еманципация, които не са били толерирани в България по време на държавния социализъм.

Ключови думи: жени, списание, феминизъм, социализъм, женски права

Владиминова Ю., докторант

България, София, Софийски университет им. Св. Климента
Охридского, Философски факултет, Кафедра „Библиотековедение,
научна информация и културна политика“

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ СОЦИАЛИЗМ И ЖЕНСКАЯ ЭМАНЦИПАЦИЯ: ЖУРНАЛ „ЖЕНЩИНА СЕГОДНЯ“

Эстетическая риторика и визуальные сообщения на обложках журнала (1945–1989)

Анотация: В статье рассматриваются эстетические идеи самого продолжительного по времени издания журнала «Женщина сегодня» и то, как дизайнерские образы меняли идеологические линии в редакционной политике. Журнал обратил внимание на проблемы, связанные с эмансипацией женщин, которые не допускались в Болгарии во время государственного социализма.

Ключевые слова: женини, журнал, феминизм, социализм, права женини.

Vladimirova Y., PhD Student

Bulgaria, Sofia, Sofia University „St. Kliment Ohridski“,
Faculty of Philosophy, Department of Library and Information Studies and
Cultural Policy

STATE SOCIALISM AND WOMEN'S EMANCIPATION: THE CASE OF THE WOMAN TODAY MAGAZINE

Aesthetic rhetoric and visual messages on the covers of the magazine (1945–1989)

Abstract: The report deals with the aesthetic messages of the longest-running women's magazine „Woman Today“ and the way in which the images in its design change the ideological lines in editorial policy. The magazine drew attention to problems related to women's emancipation, which were not tolerated in Bulgaria during the state socialism.

Key words: women, magazine, feminism, socialism, women's rights

Тема на настоящия доклад е проблемът за един от най-дълго съществувалите женски журналы и неговите естетически и идеологически промени през различните години на държавния социализъм от неговото начало през 1945 г. до края на този период, тоест 1989 г. Списанието е интересно с това, че в определен период от своята дейност налага откровено дисидентски критики към настоящи в тогавашния момент ситуации, свързани с жените.

Цел на изследването е да отбележи чрез визуалната риторика на кориците на списание „Жената днес“ как се е конструирал образът на жената през различните периоди на социализма. Как са се променяли темите, с които жените биват репрезентирани в тези популярни медии, насочени именно към тях.

Обект на изследването е списание „Жената днес“.

Предмет на изследването – образът на жената в различни периоди, изразен с визуалната риторика на кориците на списанието.

Методи на изследването са традиционните статистически, исторически и културологични методи, а на следващ етап – контент анализ, дълбочинни интервюта и др.

Характеристика на списание „Жената днес“

„Жената днес“ е едно от най-старите женски списания в България. Започва да излиза през 1945 г. и съществува и днес. Най-популярно е през 60-те, 70-те и 80-те години, когато тиражът му е бил 500 000 копия на месец в България и 150 000 за Съветския съюз¹.

Списание то спокойно е можело да печата и 1 милион, ако тиражът му не е бил съзнателно ограничаван заради лимита на хартия, която по онова време се е раздавала централно. Списанието става втората печатна медия в държавата по тираж и влияние след вестник „Работническо дело“. За разлика от абонамента на „Дело“ обаче, който е бил задължителен за партийните ядки, абонирането за „Жената днес“ е било сложно – комбинация от връзки и късмет. Имало е много, до които то не е успявало да стигне поради свръхголемия интерес и ограничените бройки.

Списание то се появява година след идването на новата комунистическа власт в България и е трябвало да носи името „Отечествено-фронтówka“, но в последния момент бива прекръстено на „Жената днес“. Издава го Българският народен женски съюз (по-късно Комитет на българските жени) с идеята да възпитава читателките в идеите на социализма и новия път на освобождение на жените от буржоазните догматики. Известният български художник от това време Борис Ангелушев рисува умилителна корица на първия брой – работничка и селянка, поели смело към светлото бъдеще. Още тогава то обявява своята „основна задача“ – „да помогне на българската жена да бъде свободен и щастлив човек“.

Това, което е интересно да се знае за „Жената днес“, е, че през годините списанието е изглеждало по различен начин и е имало то самото съвсем различни послания и стил. Различните главни редактори през годините също така оставят различни свои характеристики. През различните свои периоди женският журнал сменя своите идеологически посоки, свързани с отношението към женския въпрос и критичността към ситуацията на жените.

Заслужава да се отбележи фактът, че през 1965 г. главна редакторка на списанието става Соня Бакиш, която е жена на министър-председателя Станко Тодоров. По време на нейната 15-годишна работа като главна редакторка отчетливо списанието е придобило гъвкавост по отношение на теми табу за българската социалистическа реалност. В годините 1960–1980 под нейно ръководство списанието неведнъж си позволява доста „по-разкрепостени“ теми в своите анализи и коментари, както и публикува текстове на читателки, в които се проблема-

¹ Липчева-Пранджева, Л. „Жените на социализма и четенето“, списание „Жената днес“, 1960–1970.

тизируют въпроси, били проблем дори и в западните капиталистически медийни издания на популярната култура по това време, като темата с хомосексуалността.

Освен това се засягат неизпълнените „битки“ на жените: домакинството, работата, отглеждането на деца и съвместяването на жената в една особено неблагоприятна и неравнопоставена с мъжа социална роля. Властта започва да усеща, че списанието си позволява прекалено много и по-късно, в края на 70-те, започва да „сплашва“ редакционния състав с упреци по отношение на това, че си позволяват прекалено много да излизат „отвъд“.

Любопитно е, че Соня Бакиш е съпруга на политик от високата номенклатура, но тя води тази „антипартийна“ политика по отношение на женското списание, което ръководи. Дали го прави, защото ѝ е позволено, тъй като е съпруга на висш номенклатурен кадър, или самата тя е боркиня за налагането на такива прогресистки дискурси, също създава определени въпроси.

Фактологически моменти от по-късната биография на Соня Бакиш насочват към тезата, че тя е действително непримирима и борбена личност, която държи на справедливите битки в обществото. Доказателство за това е, че през късните 80-те Бакиш оглавява Обществения комитет за екологична защита на Русе (ОКЕЗР), която е първата от създадените в края на 80-те години на XX век неформални дисидентски групи в България. Тя и останалите членове на комитета са били изхвърлени от комунистическата партия, а съпругът ѝ Станко Тодоров подава оставка.

Според изследването на американската феминистка изследователка Кристен Годзи, противно на възприетите от времето на Студената война схващания за масовите социалистически женски организации, комунистическите лидери са били много внимателни в конструирането на половите роли и са използвали женските списания като форуми, в които да се дискутират широко и отворено променящите се идеали на женствеността и мъжествеността².

Ако в началото списание „Жената днес“ представя тежкия живот на жената на полето, в стилистиката на социалистическия реализъм и участието на жените в развитието на земеделието в народната социалистическа република, то през 60-те години можем да видим съвсем различни послания в естетиката на образите.

Помествало в продължение на години репортажи, очерци, разкази и стихове за ударничките, звеноводките, инженерките, лекарките, фрезистките и стругарките, нашето списание сега

² **Ghodsee, K., J. Mead.** Debating Gender in State Socialist Women's Magazines. The Cases of Bulgaria and Czechoslovakia, „History of communism in Europe“, 2017, 17–36.

иска да поговори със своите читатели на езика на социологията и да предложи на вниманието на обществеността поредица от цифри, чрез които науката измерва достойнствата, качествата, възможностите, завоеванията и трудностите на онеправдания до скоро пол³.

Този текст на доктора на социологическите науки Мария Динкова в „Жената днес“ насочва читателките на списанието към новите прогресистки търсения на журнала в началото на едно ново десетилетие.

Труженичката – на полето, в завода и на идеологическия фронт – е главна героиня във визуалната разходка в дизайна на кориците на списанието. По всичко си личи, че това е начален, наивистичен период от ерата на „Жената днес“. Първата главна редакторка се казва Дарина Бояджијева. А най-дългогодишният главен редактор през първите две десетилетия е Рада Тодорова. Тя е сред основателите на Работническата партия, след 9 септември 1944 г. е министър на труда и социалните грижи, председател на Комитета на българските жени, почетен председател на Международната демократична федерация на жените.

Послания чрез корицата на списание „Жената днес“

Първият брой на „Жената днес“ е с рисунка на две работнички, едната от които държи своите оръдия на труда. Другата държи съд с вода и двете са устремени към своята цел, към своя труд и дълг. Посланието на този първи, емблематичен брой е „Пътят им е общ“. В един от следващите броеве, отново от първите от 1945 г., на корицата са нарисувани мъж и жена работници с посланието „Равни в правата, равни в строителството“. През 40-те години следват корици със Сталин, Георги Димитров, работнически плакатни корици, посветени на Деня на жената и Деня на труда, корици с лика на Христо Ботев, вероятно за годишнина. Прави впечатление, че от 1950 г. нататък списанието започва да използва фотографии на своите корици, като в по-голяма степен това са фотографии на различни образи на жени – трактористката, механичката, заслужилата с окачени медали, учената жена в мъжки костюм с риза, жената в образа на майка, но и демонстриращата своето равноправие жена, представена в корици, отпращащи към женски демонстрации за 8 март, където сред стотиците се четат два основни: „Да живее 8 март!“ и „Сталин на всички езици значи мир!“. През 50-те години в духа на съветската стилистика в плакатното изкуство от това време и в духа на прокламирания широко след войната интернационализъм виждаме на плакатите различни по раси жени, техните деца и изобщо заедността на всички жени по света, обединени в труда

³ **Списание** „Жената днес“, „Жените, днес и утре“, Мария Динкова, 1970, 6/4.

и борбата. В края на 50-те и началото на 60-те години кориците на списанието придобиват по-модернистичен характер, започвайки да показват освен жени, продукт на народната култура и творчество, забравки, носии, грозде, полета, трактори, така и наченки на модерната жена, която се задава с новото десетилетие. Освен във визията женският образ вече не се интерпретира през един праволинеен сюжет, както досега, тя излиза от този поостарял наратив и влиза в духа на ново време. Тя отново по-често бива репрезентирана през своя труд, актриса, балерина, тонрежисьор, но въпреки това има и изключения, в които започва друг етап в кода: той прави крачка напред от старата рамка.

„Жената днес“ започва да излиза от схематизма и идеологическата рамка през 1965 г. благодарение на новия си главен редактор Соня Бакиш. Първата ѝ мисия е да покаже реалното и неблагодарно положение на жената работничка. Със серия репортажи списанието разкрива, че тя има болезнени проблеми, свързани не само с тежкия труд, но и с моралния тормоз и липсата на нормални удобства. До средата на 70-те години нито едно всекидневно или периодично печатно издание, нито една медия не си позволява така системно и последователно „на своя глава“ да прави реалистични анализи на социалната действителност и да хвърля упреци към социалното управление, както го прави „Жената днес“.

Тази нова линия на излизане от догматиката на идеологията личи и в начина, по който започва да се прави дизайнът на кориците. Той отчетливо става по-фрагментарен, влиза в абстрактен стил, често от 1970 г. нататък можем да видим рисунки в стила на модернизма и абстрактното изкуство, по-експериментални и по-дълбоки и неясни в своя смисъл. Тези визии събират послания, които вътре, в текстовете на списанието, можем да свържем с онова, което не е буквално казано досега за жените и тяхната роля, отвъд създадените норми, търсенето на новите прогресивни идеи за по-добрата ситуация в социума.

Очевидно след 1968 г. в изображенията на кориците на „Жената днес“ започва осезаемо разместване на джендър ролите на мъжа и жената в обществото. Докато досега сме виждали жената като успешно вляла се в работната сила на държавата и като майка, то по-късно се наблюдава различен подход, който, освен че я изважда от селско-народните смисли и я представя като градска, населяваща урбанизирани райони, в крак с новите тенденции, я изважда и от патриархалните очаквания на традиционно-народните представи. Пример за това е тенденцията след 1968 г. освен кориците да прибягват до все по-абстрактни визии също така и темите, които се дискутират.

Кристен Годзи смята, че „макар че списанието публикува много статии, фокусирани върху жените като майки и работнички, активно изграждайки идеален тип социалистическа женственост, редакторите на „Жената днес“ са се опитали да прекроят джендър идентичнос-

тите, разбирайки, че те не са природни и фиксирани, но все пак нещо, което може да бъде променено през социалистическо образование за доброто на обществото“⁴.

Примерът, който Годзи дава, е с юлския брой на „Жената днес“ от 1968 г., където на две страници са публикувани много фотографии на бащи с техните деца, както и текст, който да привлече аудиторията към грижата на бащата, който трябва да бъде включен в отглеждането на детето. Серията фотографии с текст се казва „Бащи“. Идеята е, че „преди“, „някога“ всичко това е било отговорност само на майката, но „днес“ вече бащите носят също така отговорност.⁵

Брой 10 за 1984 г. пък излиза с корица, на която в сянка са изобразени мъж и жена, дефокусирани на заден план, и момиченце, което държи цветя отпред. А темата е „Повторният брак“. Списанието дефинира още от корицата, че в съдържанието си различни читателки, специалисти и експерти, ще се включат в дебата за нещо, което е нормално да се случи на всяка една жена в социалистическа България – да избере своя път (тоест че пътят ѝ не е предначертан до живот с мъжа, с когото е).

Доколко този нов подход към джендър ролите и срещу патриархалността е имал ефект и до какво в крайна сметка е довел, не е обект на този текст. Но тези размествания, промяната в контекстите и новите импулси към аудиторията се открояват ясно и във визуализацията на списанията от по-късен етап.

Заклучение

И в изображенията, и в оформлението на женския журнал между 1945 и 1989 г. се вижда пътят, по който женският образ надскача традиционното и народните стилистични похвати. Жената става по-независима, от 80-те нататък виждаме корици с т.нар. фатални жени – жена в черно, която пие сама в бар, или пък известни актриси като Невена Коканова и Ваня Цветкова (която има специална корица за наградата си от Московския филмов фестивал за филма „Барьерата“). Ролята на домакини и работнички постепенно се измества от корици на жени, които биват репрезентирани през култура, танц, театър, кино, спорт, градска среда.

⁴ Ghodsee, K., J. Mead. Debating Gender in State Socialist Women's Magazines. The Cases of Bulgaria and Czechoslovakia, „History of communism in Europe“, 2017, 17–36.

⁵ Пак там.

Използвана литература

Ghodsee, K., J. Mead. Debating Gender in State Socialist Women's Magazines. The Cases of Bulgaria and Czechoslovakia, „History of communism in Europe“, 2017.

Липчева-Пранджева, Л. Жените на социализма и четенето – списание „Жената днес – 1960–1970“.

Списание „Жената днес“, 1945–1989.

<https://www.jenatadnes.com/broevе/>